

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 6.6.2012

Číslo: Ročník 22 (2012), Číslo 2

Sekce: Naše téma

Název článku: Když ještě nebyly počítače...

Autor: Alena Součková

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20120208>

Když ještě nebyly počítače...

Alena Součková

Není to zase tak dávno, mnozí si jistě vzpomenou, jak to bylo s knižním trhem. Vydávání knih zajišťovalo několik desítek nakladatelství, která svoji produkci prostřednictvím státního podniku Kniha dodávala do knihkupectví. Novinky byly prodávány vždy ve čtvrtek – a tak se na žádané tituly stávaly fronty. I když náklady knih byly několikatisícové, sehnat atraktivní román, detektivku, kuchařku nebo poutavý fotografický titul bývalo obtížné. Pro orientaci v právě vycházejících titulech vycházel týdeník *Nové knihy*, který zveřejňoval seznam novinek daného týdne a tituly knih připravované k prodeji příští čtvrtek. Informace o vycházejících knihách byly přehledně členěny do několika tematických oddílů a doplněny stručnými anotacemi (obsahy). Týdeník byl proto dobrou pracovní pomůckou pro knihovny a přinášel i další zajímavé informace z literárního světa. Pro doplňování fondů knihoven byla situace usnadněna. Stačilo včas udělat objednávku v některém knihkupectví – ceny byly jednotné a vydávané tituly byly v požadovaném počtu pro knihovnu dodány. Jednotnost knižního trhu ani nevyžadovala konání knižních veletrhů a dalších prestižních akcí, které měly v jiných zemích dlouholetou tradici.

Jak čtenáři získávali informace o knihách ve fondu knihovny

Knihy zakoupené do knihoven byly zaevidovány a zpracovány. Je tomu tak i dnes, ale v době, kdy jedinou technikou v knihovně byl psací stroj, to znamenalo ruční zápis do přírůstkového seznamu a pak vytváření katalogizačních lístků. Do psacího stroje se zasunul katalogizační lístek předepsaného formátu 7,5 x 12,5 cm a vytvářel se katalogizační záznam podle platných pravidel. Nahoře třídničky mezinárodního desetinného třídění a předmětová hesla, vpravo potom signatura, pak velkými písmeny jméno autora, odřádkovat a další údaje o knize ve stanoveném pořadí. Podle místa na katalogizačním lístku se připojila anotace, aby čtenář získal základní informaci, doplnilo se přírůstkové číslo, šifra katalogizátora a cena knihy.

Při praxi, že se v knihovnách povinně budovaly katalogy jmenné (abecedně podle příjmení autorů), předmětové (předmětová hesla předepsaného tvaru v abecedním pořadí) a systematické (podle číselných znaků mezinárodního desetinného třídění) a u knih s více autory se ještě navíc psaly odkazové lístky, to znamenalo několikanásobné opisování údajů bez chyb a překlepů. Celodenní práce katalogizátorky byla úmorná, někde v zákulisí, bez viditelného ocenění.

Vyhledávání v šuplících naplněných katalogizačními lístky neměli uživatelé knihoven v oblibě. Raději se podívali přímo do regálu, ještě raději do „hrabátka“ s vrácenými knihami nebo si nechali poradit od knihovnice. Horší to bylo v knihovnách, kde volný výběr dokumentů nebyl k dispozici, tam musel uživatel najít správný katalogizační lístek, vypořádat se s abecedou nebo číselnými znaky, aby potřebné údaje napsal na žádanku...

Jak krajská katalogizace pomáhala knihovnám

Pravidelný prodej knih a informace o titulech připravovaných k prodeji byly podnětem pro zavedení služby krajské katalogizace. Vědecké knihovny shromažďovaly každý týden objednávky z městských knihoven a zajišťovaly tisk potřebného počtu katalogizačních lístků. Služba pro knihovny východních Čech byla zavedena v osmdesátých letech minulého století a byla provozována necelých dvacet let. Po krátkém proškolení se knihovny naučily posílat objednávky. U titulu, na který požadovaly katalogizační lístky, označily počty lístků podle svých katalogů a dalšího využití lístků a objednávku poslaly na pracoviště krajské katalogizace (známka na dopis tehdy stála 60 haléřů); a tak to chodilo týden co týden. Pracovnice hradecké krajské katalogizace každý týden braly dvoukolový ruční vozík a někdy i přes nepřízeň počasí vyrážely z Eliščina nábřeží do knihkupectví na Ulrichově náměstí, kde byla s dodacím listem připravena kompletní týdenní knižní produkce.

Každá kniha dostala svůj arch, kde byla do řádku konkrétní knihovny zapsána objednávka. Následovala katalogizace – jedna pracovnice měla na starosti beletrii a dětskou literaturu, druhá naučné knihy – týdně kolem třiceti titulů, před Vánocemi byla nabídka bohatší. Čísla objednávek byla následně vynásobena podle počtu třídniců, hesel a odkazů, aby se mohl udělat součet. Z počátku se katalogizační lístky tiskly pro knihovny pěti okresů, potom se každým rokem připojoval další okres, až byly služby poskytovány pro více než stovku knihoven (nejen nynějšího Královéhradeckého a Pardubického kraje, ale i pro knihovny okresů Semily a Havlíčkův Brod, které do tehdejšího Východočeského kraje patřily).

Katalogizační lístky se množily na cyklostylu. Pro tisk se používaly speciální jemné blány z třešňového dřeva, na které se text psal na psacím stroji s vypnutou páskou. Blána byla prorážena a vzniklými otvory potom na stroji protékala barva. Vyžadovalo to velkou pozornost, nedalo se přepisovat, opravy korekčním lakem musely být minimální. Aby náhodou nebyly blány zneužity, podléhaly přísné kontrole a evidenci, stejně jako provoz cyklostylu i likvidace použitých blan. Kvalitní tisk z cyklostylu byl zaručen asi pro 500 lístků, v případě větší objednávky se záznam musel napsat opakovaně, a to i v případě, že se blána v průběhu tisku protrhla. Upevnění blány a pečlivé nanesení barvy vyžadovalo zručnost – i to se knihovnice musely naučit, pracovní plášť byl nutností, skvrny totiž byly neodstranitelné. Na rozdíl od předchozích lihových přístrojů s fialovým tiskem bylo pokrokem, že se klikou netočilo ručně, ale stroj byl na elektrický pohon. Natištěné listy se po proschnutí rozřezávaly na katalogizační lístky předepsaných rozměrů (na jednu blánu se do předem označených rámečků mohly napsat čtyři katalogizační záznamy). K rozřezání sloužila hydraulická řezačka. Velmi ostrý metrový nůž v mžiku provedl přesný řez i desetimetrového sloupce tvrdého papíru. Nikdy to nebyl příjemný pocit, i když se nůž spouštěl přesným zmáčknutím dvou tlačítek oběma rukama.

A pak následovala expedice. Podle objednávkových archů se do košíčků jednotlivých knihoven odpočítal počet katalogizačních lístků. Celá zásilka se zagumičkovala, dala do obálky nebo balíčku a po přilepení adresy byla připravena k odeslání. Zpracované knihy byly převezeny do hlavní budovy, aby se staly součástí fondu knihovny. A celý postup se další týden s novými tituly knih opakoval. Veškerou práci zvládaly dvě pracovnice, až poslední roky převzal technické práce důchodce, bývalý knihař, který měl ke strojům bližší vztah a nebál se jich. Rozpad jednotného knižního trhu službu krajské katalogizace ukončil a o několik let později se papírové katalogizační lístky přestaly v knihovnách do katalogů doplňovat. Skříň s šuplíky katalogizačních lístků zůstávají jenom vzpomínkou. Čas jde neúprosně dál a nové technologie s využitím počítačů nastoupily i do knihoven.